

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

TECHNISCH RAPPORT THEMAONDERZOEK OP6

KWALITEIT VAN DE SCHOOLEXAMINERING

Juni 2023

1 Inhoud

2	Inleiding	3
3	Onderzoeksopzet	4
3.1	Steekproef en realisatie	4
3.2	Instrumenten en uitvoering	6
3.3	Databronnen	8
3.4	Analyse.....	8
4	Resultaten.....	9
4.1	Documentanalyse.....	9
4.2	Samenvattend beeld.....	13
4.3	Individuele gesprekken	19
4.4	Analyse herstelopdrachten	28
5	Beantwoording onderzoeksvragen.....	30
5.1	Onderzoeksvraag 1: Verlopen de toetsing en afsluiting in het voortgezet onderwijs zorgvuldig, dat wil zeggen wordt aan de wettelijke vereisten voldaan?	30
5.2	Onderzoeksvraag 2: Bewaken besturen en scholen een zorgvuldig verloop van de toetsing en afsluiting?.....	31
5.3	Deelvraag 3: In welke mate en op welke wijze gebruiken scholen en besturen de ruimte voor eigen keuzes bij de inrichting van het PTA? .	32

2 Inleiding

Dit is het technisch rapport van het stelselonderzoek naar de kwaliteit van schoolexamens op het voortgezet onderwijs (VO). In dit rapport zijn de onderzoeksopzet, data-analyse, resultaten en de beperkingen van het onderzoek beschreven.

Hoofd- en deelvragen

Het doel van dit stelselonderzoek is het verkrijgen van een landelijk beeld van de kwaliteit van toetsing en afsluiting in het VO. Daarnaast wordt verkend welke keuzes scholen maken ten aanzien van de schoolexaminering.

Om hier een beeld van te krijgen zijn de volgende hoofd- en deelvragen opgesteld:

1. Verlopen de toetsing en afsluiting in het voortgezet onderwijs zorgvuldig, dat wil zeggen: wordt aan de wettelijke vereisten voldaan?
 - a. Is er een onafhankelijke en deskundige examencommissie ingesteld die voldoet aan de wettelijke vereisten en die de kwaliteit van de schoolexaminering borgt?
 - b. Is er een programma van toetsing en afsluiting (PTA) en examenreglement dat voldoet aan de wettelijke vereisten?
 - c. Verloopt de examinering daadwerkelijk volgens het PTA en examenreglement? Zo niet, wat is de verklaring daarvoor?
2. Bewaken besturen en scholen een zorgvuldig verloop van de toetsing en afsluiting?
 - a. Maakt het verloop van de afsluiting onderdeel uit van het stelsel van kwaliteitszorg van besturen en scholen? Zo ja, hoe ziet dit stelsel eruit? Zo niet, wat is daar dan de reden voor?
 - b. Waarborgt het stelsel van kwaliteitszorg van besturen en scholen een tijdige signalering, herstelacties en evaluatie van tekortkomingen in de afsluiting? Zo niet, wat is daar dan de reden voor?
3. In welke mate en op welke wijze gebruiken scholen en besturen de ruimte voor eigen keuzes bij de inrichting van het PTA?

3 Onderzoeksopzet

In dit stelselonderzoek is bij 127 vo-afdelingen onderzocht of de afsluiting van het onderwijs via het schoolexamen zorgvuldig plaatsvindt. Ook zijn scholen beoordeeld op de standaard OP6 'Afsluiting' van het waarderingskader van de Inspectie van het Onderwijs¹. Bij twee derde van de scholen werd het examencohort onderzocht en bij een derde van de scholen het voorexamen cohort; afhankelijk of het schoolbezoek voor of na maart 2023 plaatsvond. Op deze manier hadden scholen tijd om eventuele tekortkomingen te herstellen voordat het centraal examen werd afgenomen. Voorafgaand aan het schoolbezoek zijn per afdeling 4 PTA's en het examenreglement bekeken. Aan de hand van een checklist is bepaald in hoeverre deze documenten voldoen aan de wettelijke eisen.

Na de documentanalyse hebben twee inspecteurs (of een inspecteur en analist) de school bezocht en gesprekken gevoerd met de schoolleiding, de examensecretaris, de examencommissie, een afvaardiging van vier vaksecties en met leerlingen. Van de schoolbezoeken die plaatsvonden binnen één bestuur is er eenmaal met het bestuur gesproken. Vaak schoof het bestuur aan bij het gesprek met de schoolleiding. Gesprekken zijn gevoerd aan de hand van vooraf opgestelde vragenlijsten. Op basis van de gesprekken en de documentanalyse vulden inspecteurs ook een samenvattend beeld in. Dit samenvattend beeld bestond uit 15 ja/nee vragen met ruimte voor een korte toelichting. De laatste vraag betrof het oordeel op de standaard OP6 Afsluiting.

3.1 Steekproef en realisatie

Voor dit onderzoek is een steekproef getrokken van 130 afdelingen. Op een totaal aantal van 2.782 afdelingen is dit voldoende om een betrouwbaar beeld te krijgen met een betrouwbaarheidspercentage van 95% en een foutmarge van 8%. Voor het trekken van de steekproef is rekening gehouden met de volgende kenmerken:

- Bestuursgrootte
- Afdelingen (schooltype)
- Vestigingsgrootte (aantal leerlingen)
- Regio
- Stedelijkheid

Van een schoolvestiging is maximaal één afdeling geselecteerd in de steekproef, omdat sommige indicatoren van OP6 gaan over regelgeving die op meerdere vestigingen van toepassing kan zijn, zoals regelgeving m.b.t. het examenreglement.

Realisatie

In totaal is de documentanalyse uitgevoerd op 128 afdelingen. Twee van de 130 afdelingen uit de steekproef zijn geëxcludeerd: één vwo afdeling bleek niet meer te bestaan en één vmbo-t afdeling was gelijktijdig getrokken voor een ander

¹ Inspectie van het Onderwijs (2023). [Onderzoekskader 2021: voor het toezicht op het voortgezet onderwijs, versie 2023.](#)

stelselonderzoek en is daarom niet meegenomen in dit onderzoek. Wegens ziekte is één schoolbezoek aan een vmbo-basis afdeling niet doorgegaan. Het totaal aantal afgelegde schoolbezoeken is daarom 127. De onderstaande tabellen geven de kenmerken van de afdelingen binnen de gerealiseerde steekproef.

Tabel 2.1: Aantal afdelingen naar schoolsoort

	n	%
Vmbo-basis	21	17,0
Vmbo-kader	22	17,0
Vmbo-t	36	28,0
Havo	24	19,0
Vwo	24	19,0
Totaal	127	100,0

Tabel 2.2: Aantal afdelingen naar bestuursgrootte

	n	%
Éénpitter (1 afd)	0	0,0
klein (2-10 afd)	6	5,0
midden (11-25 afd)	29	23,0
groot (26-50 afd)	30	24,0
extra groot (> 50 afd)	62	49,0
Totaal	127	100,0

Afd = afdelingen.

Tabel 2.3: Aantal afdelingen naar vestigingsgrootte

	n	%
maximaal 400 ll	29	23,0
tussen 401 en 800 ll	42	33,0
tussen 801 en 1200 ll	27	21,0
meer dan 1200 ll	29	23,0
Totaal	127	100,0

ll = leerlingen.

Tabel 2.4: Aantal afdelingen naar regio

	n	%
Midden	58	46,0
Noord	21	17,0
Oost	24	19,0
Zuid	24	19,0
Totaal	127	100,0

Tabel 2.5: Aantal afdelingen naar stedelijkheid

	n	%
Zeer sterk stedelijk	36	28,0
Sterk stedelijk	42	33,0
Matig stedelijk	20	16,0
Weinig stedelijk	22	17,0
Niet stedelijk	7	6,0
Totaal	127	100,0

De gerealiseerde steekproef is ondanks de drie uitgevallen afdelingen

representatief voor de doelpopulatie; dat wil zeggen de steekproef niet verschilt van de doelpopulatie wat betreft de bovenstaande kenmerken (schoolsoort, bestuursgrootte, vestigingsgrootte, regio en stedelijkheid; Chi kwadraat toets $p > 0.3$).

Een steekproefgrootte van 127 op een populatie van 2782 afdelingen geeft een foutmarge van 8% met een betrouwbaarheidspercentage van 95%. Dit wil zeggen dat als 60% van de locaties met een 'voldoende' is gewaardeerd, we met een zekerheid van 95% weten dat het werkelijke aantal waarden 'voldoende' in de hele populatie tussen de 52% en de 68% ligt.

3.2 Instrumenten en uitvoering

Voor dit themaonderzoek zijn drie type instrumenten ontwikkeld:

1. Een *checklist voor de documentanalyse*. Dit instrument had als doel om te beoordelen in welke mate de PTA's en examenreglementen voldoen aan de wettelijke vereisten (zie [aparte link op de website](#) naar bijlage I).
2. *Vragenlijsten* c.q. gespreksleidraden voor het gesprek met het bestuur, de schoolleiding, de examencommissie, de examensecretaris, de vaksecties en de leerlingen (zie [aparte link op de website](#) naar bijlage II).
3. Een *samenvattend beeld* waarin inspecteurs hun oordeel geven over de kwaliteit van de schoolexamens op basis van de documentanalyse en het schoolbezoek.

Alle drie de instrumenten zijn geprogrammeerd met het enquêtesoftwareprogramma Survalyzer. Hieronder volgt een korte beschrijving van de instrumenten.

Checklist documentanalyse

De checklist voor de documentanalyse is door de analisten ingevuld. Deze checklist bestond uit drie delen: het PTA (sectie 1), het examenreglement (sectie 2) en meldingen (sectie 3). In sectie 1 gaf de analist aan in hoeverre de PTA's voldoen aan 10 wettelijke eisen. In sectie 2 is dit gedaan voor het examenreglement (29 eisen, zowel wettelijk verplicht als gewenst). Hierbij is dezelfde onderverdeling gehanteerd als in de checklists die de VO-Raad heeft opgesteld (editie 2022-2023). In sectie 3 is aangegeven hoeveel meldingen er in de afgelopen drie schooljaren bij de inspectie zijn binnengekomen over onregelmatigheden tijdens de examinering, toekenning van extra faciliteiten, toekennen van gespreid examen en over aanpassingen in het PTA.

Voor elke afdeling zijn 4 PTA's geselecteerd, één uit elk van de volgende vier domeinen:

- Talen
- Exacte vakken
- Ckv/maatschappijleer/lichamelijke opvoeding
- Bij vwo, havo, vmbo-tl: economie/biologie/aardrijkskunde/geschiedenis
- Bij vmbo-b, vmbo-k, vmbo-g: een beroepsgericht vak

Enkele wettelijke vereisten die betrekking hebben op de procedure konden niet op basis van de documenten worden beoordeeld, namelijk: 'De examencommissie doet jaarlijks een voorstel voor een programma van toetsing

en afsluiting en legt dit voor aan het bevoegd gezag', 'Het PTA/examenreglement is vastgesteld door het bevoegd gezag met instemming van de MR' en 'Het PTA/examenreglement is voor 1 oktober aan de leerlingen verstrekt'. Deze wettelijke vereisten zijn daarom niet meegenomen in de documentanalyse, maar zijn wel door de inspecteurs uitgevraagd tijdens het schoolbezoek.

In 2019 is er door de Inspectie van het Onderwijs een vergelijkbaar onderzoek uitgevoerd naar de kwaliteit van de schoolexamens bij een representatieve steekproef vo-afdelingen². Tijdens dit onderzoek is er ook een documentanalyse uitgevoerd op vier PTA's per afdeling en op het examenreglement waarbij is bekeken of deze documenten aan de wettelijke eisen voldoen. Echter, een directe vergelijking tussen de resultaten van het huidige onderzoek en van het onderzoek uit 2019 is maar beperkt mogelijk omdat er in 2021 een wetwijziging heeft plaatsgevonden waardoor de eisen met betrekking tot het PTA en het examenreglement flink zijn uitgebreid. Er zijn dus maar enkele eisen die in beide onderzoeken op dezelfde manier zijn uitgevraagd en vergeleken kunnen worden. In resultatensectie 4.1 Documentanalyse is aangegeven om welke eisen dit gaat.

Vragenlijsten

De vragenlijsten c.q. gespreksleidraden zijn tijdens of vlak na het schoolbezoek door de inspecteurs ingevuld. De vragenlijsten zijn aangepast aan de respondentgroep en aangepast ten opzichte van de vragenlijsten uit het onderzoek van 2019. Een groot deel van de vragen is aan meerdere respondenten voorgelegd, zodat er van verschillende perspectieven informatie werd verzameld. De vragen gingen o.a. over de visie van de school op de afsluiting, hoe de kwaliteitscyclus is ingericht, hoe de verantwoordelijkheden zijn belegd en specifiek over de rol van de examencommissie. De vragen voor de leerlingen gingen met name over de uitvoering het PTA en examenreglement (hoe verloopt het schoolexamen, is het duidelijk wanneer en wat er getoetst wordt etc.). De vragen bestonden uit meerkeuze vragen met een 'anders namelijk' optie. Ook was er ruimte voor toelichting.

Samenvattend beeld

Tot slot vulden de inspecteurs het samenvattend beeld in. Het samenvattend beeld bestond uit 15 verplichte ja/nee vragen met ruimte voor een korte toelichting. De vragen sluiten aan bij de deelvragen van het onderzoek: de kwaliteit van de examencommissie, de uitvoering van het PTA en het examenreglement, de kwaliteitsbewaking van de schoolexamens en het verwerken van de schooleigen visie op de afsluiting in het PTA. De laatste vraag betrof het oordeel op de standaard OP6 Afsluiting. De vragen kwamen deels overeen met de vragen uit de werkwijzer die inspecteurs gebruiken om tot een oordeel te komen op OP6.

Duidingssessie

Na afloop van de schoolbezoeken heeft er een bijeenkomst plaatsgevonden met de inspecteurs die betrokken waren bij het onderzoek. Tijdens deze bijeenkomst zijn de resultaten van de documentanalyse en het samenvattend beeld gepresenteerd en vervolgens is hierop gereflecteerd. Over het algemeen herkenden de inspecteurs zich in de uitkomsten. Mogelijke verklaringen voor de resultaten zijn genoteerd en door het projectteam gebruikt om de resultaten te duiden.

² [Inspectie van het Onderwijs \(2019\). Themaonderzoek Schoolexaminering in het voortgezet onderwijs.](#)

3.3 Databronnen

Naast de data die is opgehaald met de bovengenoemde instrumenten zijn er geen andere databronnen gebruikt voor de analyses.

3.4 Analyse

De documentanalyse en het samenvattend beeld zijn gebruikt als basis voor de resultatensectie. De vragenlijsten voor de individuele gesprekken zijn gebruikt ter verdieping of duiding van deze hoofdbevindingen.

Op de items/vragen zijn rechte tellingen gedaan. Op basis hiervan zijn percentages berekend. Missende waarden zijn hierbij niet meegenomen.

Voor de documentanalyse geldt dat per vereiste is berekend welk percentage van PTA's/examenreglementen aan de eis voldoet.

Een aantal van de wettelijke vereisten zijn in het onderzoek van 2019 en in het huidige onderzoek op vergelijkbare wijze getoetst. Voor deze vereisten is met een Chi kwadraat toets berekend of het percentage dat nu voldoet verschilt ten opzichte van het percentage uit 2019. Voor de individuele gesprekken zijn andere vragen gebruikt dus deze uitkomsten worden niet vergeleken. Ter verificatie is berekend of het samenvattend beeld van de inspecteurs verschilde van scholen waar het examenjaar vs. het voorexamenjaar werd beoordeeld. Voor de subgroep van scholen met het oordeel onvoldoende is apart berekend op welke vragen van het samenvattend beeld deze scholen het vaakst negatief zijn beoordeeld (% nee).

Open vragen (toelichtingen en anders namelijk opties) zijn door het projectteam doorgenomen en gebruikt ter illustratie van de resultaten. Deze informatie is opgenomen in het publieksrapport, maar in beperkte mate opgenomen in dit technische rapport.

4 Resultaten

De resultatensectie is als volgt opgebouwd: eerst volgen de resultaten van de documentanalyse die is uitgevoerd voorafgaand aan het schoolbezoek. Vervolgens volgt het samenvattend beeld van de inspecteurs inclusief het oordeel op de standaard OP6. Daarna worden de belangrijkste uitkomsten van de individuele gesprekken beschreven. Tot slot volgt een analyse van de herstelopdrachten die betrekking heeft op het toetsen van alle domeinen/eindtermen.

4.1 Documentanalyse

4.1.1 *Het programma van toetsing en afsluiting (PTA)*

Per afdeling (vanaf nu 'scholen' genaamd) zijn vier PTA's bekeken. Eén uit elk van de vier domeinen. Het vierde domein was verschillend voor vmbo-basis/vmbo-kader versus vmbo-t/havo/vwo. Het vak waarvan het PTA moest worden bekeken was van te voren bepaald. In totaal zijn er 511 PTA's geanalyseerd afkomstig van 128 afdelingen³, van één school ontbrak het PTA lichamelijke opvoeding. De tabellen hieronder geven het aantal bekeken PTA's per domein en per vak.

Tabel 4.1: Aantal PTA's per vak uit het domein talen

	n	%
Nederlands	42	33,0
Engels	37	29,0
Frans	17	13,0
Duits	26	20,0
Latijn	6	5,0
Totaal	128	100,0

Tabel 4.2: Aantal PTA's per vak uit het domein exacte vakken

	n	%
Wiskunde (vmbo)	43	34,0
Wiskunde A	12	9,0
Wiskunde B	10	8,0
Natuurkunde	13	10,0
Scheikunde	13	10,0
Nask 1	37	29,0
Totaal	128	100,0

³ Van één school is het schoolbezoek niet doorgedaan, maar deze is wel meegenomen in de documentanalyse. De documentanalyse is daarom uitgevoerd op 128 afdelingen.

Tabel 4.3: Aantal PTA's per vak uit het domein CKV/lichamelijke opvoeding

	n	%
Maatschappijleer	41	32,0
Lichamelijke opvoeding	41	32,0
CKV (kunst bij vmbo)	45	35,0
Totaal	127	100,0

Tabel 4.4: Aantal PTA's per vak uit het domein zaakvakken

	n	%
Economie	26	31,0
Biologie	20	24,0
Aardrijkskunde	19	23,0
Geschiedenis	19	23,0
Totaal	84	100,0

Tabel 4.5: Aantal PTA's per vak uit het domein beroep

	n	%
BWI	5	11,0
D&P	7	16,0
Dienstverlening & Producten	1	2,0
E&O	3	7,0
Economie en Ondernemen	1	2,0
Groen	3	7,0
HBR	2	5,0
M&T	2	5,0
Mobiliteit & Transport	1	2,0
MVI	3	7,0
PIE	5	11,0
Producersen, Installeren en Energie	1	2,0
Z&W	10	23,0
Totaal	44	100,0

De onderzochte PTA's gingen voor 70,0% over leerlingen in het eindexamenjaar en voor 30,0% over leerlingen in het voorexamenjaar.

Per PTA is nagegaan of deze voldoet aan de wettelijke vereisten. Tabel 4.6 laat zien welk percentage van de bekeken PTA's aan elke vereiste voldoet. De volledige beschrijving van de vereisten en de bijbehorende wet is gegeven in bijlage I (zie [aparte link op de website](#) naar de bijlagen).

Tabel 4.6: Percentage PTA's dat voldoet aan de wettelijke vereiste

	% ja	n
1. Het PTA is voor 1 oktober verstrekt aan de inspectie	82,0	511
2. Per toets is aangegeven wat de verplichte SE-, CE- en eigen onderdelen zijn	21,4	495
3. Het PTA bevat alle verplichte eindtermen of domeinen per vak ^a	63,2	486
4. Het PTA bevat de inhoud van de SE onderdelen ^a	67,2	506
5. Het PTA bevat de wijze waarop toetsing plaatsvindt ^a	91,3	507
6. Het PTA bevat de tijdvakken per toets ^a	95,9	507
7. Het PTA bevat de mogelijkheid voor herkansing	93,9	507
8. Het PTA bevat het tijdvak waarbinnen de herkansingen plaatsvinden	82,2	507
9. Het PTA bevat de wegingsfactoren van de SE-, CE- en eigen onderdelen	91,9	506
10. De toetsen hebben een afsluitend karakter	70,7	475

SE = schoolexamen. Als een item niet goed beoordeeld kon worden omdat het een PTA van het voorexamenjaar betrof, dan is het PTA niet meegenomen in de berekening van het percentage en valt de n lager uit (max n = 511).

^a Op een vergelijkbare wijze getoetst in 2019.

Van de beoordeelde wettelijke vereisten valt op dat in slechts 21,4% van de PTA's staat aangegeven wat de verplichte SE-, CE- en eigen onderdelen zijn (item 2). Ook bevat slechts 63,2% van de PTA's alle verplichte eindtermen of domeinen per vak (item 3) en bevat 67,2% van de PTA's de inhoud van de SE onderdelen (item 4). In 70,7% van de PTA's hebben de toetsen een afsluitend karakter; dat wil zeggen dat eindtermen één of hooguit enkele keren worden getoetst en het totaal aantal toetsen binnen de perken blijft (item 10).

De bevinding dat in een derde van de PTA's verplichte domeinen ontbreken (item 3) roept de vraag op in hoeveel van deze gevallen er sprake is geweest van een administratieve omissie (het domein is niet opgenomen in het PTA maar wel getoetst) en in hoeveel gevallen het domein in werkelijkheid niet is getoetst. Om hier meer zicht op te krijgen is er een analyse uitgevoerd op de herstelopdrachten die scholen hebben gekregen. De uitkomst hiervan staat beschreven in sectie 4.4.

Vergelijking resultaten 2019

In het schoolexamenonderzoek van 2019 is een documentanalyse uitgevoerd op 438 PTA's van een representatieve steekproef scholen. Destijds zijn een aantal van de wettelijke eisen uit Tabel 4.6 op vergelijkbare wijze getoetst (item 3-6). Voor deze items is bekeken of het percentage dat voldoet significant verschilt van de resultaten uit het vorige onderzoek. Dit bleek het geval te zijn voor item 3 'Het PTA bevat alle verplichte eindtermen of domeinen per vak': het percentage dat voldoet is significant toegenomen (2019: 36% ja; nu: 63% ja; $\chi^2(1) = 62,4$, $p < 0,001$). Het percentage dat voldoet op item 4 'Het PTA bevat de inhoud van de SE onderdelen' is juist afgenomen vergeleken met 2019 (2019: 90% ja; nu: 67% ja; $\chi^2(1) = 72,3$, $p < 0,001$). De uitkomsten van item 5 en 6 verschilden niet met die uit 2019.

4.1.2 Het examenreglement

Ook de examenreglementen zijn getoetst op de wettelijke vereisten. Tabel 4.9 laat zien welk percentage van de bekeken examenreglementen aan elk item voldoet. De volledige beschrijving van de vereiste en de bijbehorende wet is gegeven in bijlage I.

Tabel 4.9: Percentage examenreglementen dat voldoet aan de volgende vereisten (zowel wettelijk verplicht als gewenst)

	% ja	n
1. Het ER is voor 1 oktober verstrekt aan de inspectie*	78,1	128
2. De rol en taken van de examensecretaris*	68,8	128
3. De samenstelling van de examencommissie*	58,6	128
4. De taken en bevoegdheden van de examencommissie*	60,9	128
5. De samenstelling van de commissie van beroep* ^a	71,9	128
6. Het adres van de commissie van beroep* ^a	96,9	128
7. De procedure van in beroep gaan*	88,3	128
8. De regeling afwijkende wijze van examineren*	91,4	128
9. De directeur beslist indien reglement niet voorziet*	84,4	128
10. Dat jaarlijks een PTA wordt opgesteld dat voor 1 oktober aan de kandidaten wordt verstrekt*	90,6	128
11. De toelating van versnellers tot het centraal examen*	65,6	128
12. De toelating tot het schoolexamen rekenen voor de leerlingen zonder wiskunde*	67,2	128
13. Geen andere sanctiemogelijkheden dan genoemd in het Uitvoeringsbesluit* ^a	70,3	128
14. Wanneer er sprake is van ongeoorloofd verzuim en dat alleen de directeur maatregelen kan nemen*	81,2	128
15. De procedure die wordt gevolgd bij onregelmatigheden*	93,8	128
16. De tijdstippen waarop het schoolexamen begint en eindigt	85,2	128
17. Dat deelname aan het schoolexamen verplicht is	82,0	128
18. Dat het inleveren van een praktische opdracht voor de deadline verplicht is	79,7	128
19. De bewaarprocedure en bewaartermijn voor het schoolexamenwerk	78,9	128
20. Afsluiten vakken zonder cijfer	49,6	127
21. Procedure indien verhinderd	93,8	128
22. Hoe te handelen bij te laat zijn	86,6	127
23. De gang van zaken tijdens het schoolexamen	46,9	128
24. Formele afronding van het schoolexamen	49,2	128
25. In welke gevallen schoolexamens herkanst kunnen worden*	96,1	127
26. Herexamenregeling maatschappijleer vmbo* ^a	71,7	113
27. Procedure herkansing schoolexamen*	79,7	128
28. Bandbreedte cijfers*	97,7	128
29. Wijze van afronding cijfers*	95,3	128

* Wettelijk verplicht. ^a Op een vergelijkbare wijze getoetst in 2019.

Net als bij het PTA zijn er een aantal (wettelijke) vereisten waar minder dan 75%

van de examenreglementen aan voldoet (item 2-5, 11, 12, 13, 20, 23 en 24). In minder dan twee derde van de gevallen zien we dat het examenreglement vermeldt wat de samenstelling en taken en bevoegdheden van de examencommissie zijn (item 3 en 4; wettelijk verplicht), wat de procedure is rond het afsluiten van vakken zonder cijfer (item 20), de gang van zaken tijdens het schoolexamen (item 23) en hoe het schoolexamen formeel wordt afgerond (item 24).

Vergelijking resultaten 2019

Ook wat betreft het examenreglement zijn in het onderzoek van 2019 een aantal wettelijke vereisten op een vergelijkbare manier getoetst bij een representatieve steekproef van 105 examenreglementen (zie Tabel 4.9). Het percentage dat voldoet aan deze items verschilt niet significant vergeleken met het percentage uit 2019 ($\chi^2(1) < 2,9$, $p > 0,09$).

4.1.3 *Meldingen*

Als de directeur een maatregel oplegt aan een leerling, dan moet de inspectie hierover worden geïnformeerd. Dat geldt ook voor het toekennen van extra faciliteiten, zoals tijdverlenging van het examen bij dyslexie en het toekennen van gespreid examen bij langdurige ziekte.

Het aantal meldingen van onregelmatigheden door scholen uit deze steekproef is iets toegenomen in het schooljaar 2021/2022 vergeleken met het schooljaar 2020/2021, maar deze toename is niet significant (33% vs. 41%; $\chi^2(1) = 1,36$, $p = 0,24$; Tabel 4.11). Of deze trend doorzet is nog niet duidelijk: de gegevens van het schooljaar 2022/2023 zijn halverwege het school jaar verzameld en daarom niet volledig.

Tabel 4.11: Aantal scholen dat een melding heeft gedaan per examenjaar (n=128)

	n onregelmatigheden	n extra faciliteiten handicap	n extra faciliteiten anderstaligen	n gespreid examen
2020/2021	42	78	25	57
2021/2022	52	88	24	55
2022/2023	25	39	12	20

De aantallen zijn van halverwege het schooljaar 2022/2023.

Als een school een melding deed, liep dat uiteen van 1 tot in totaal 477 meldingen. 17 van de 128 scholen (13%) deed geen enkele melding in de afgelopen drie schooljaren.

Van de scholen die melding deden van onregelmatigheden tijdens het examen werd in 84% (2020/2021) en 77% (2021/2022) van de gevallen een juiste strafmaatregel toegekend.

Ten slotte heeft 64% van de onderzochte scholen de afgelopen jaren melding gedaan van aanpassingen in het PTA.

4.2 **Samenvattend beeld**

Hieronder zijn de resultaten gegeven van het samenvattend beeld van de inspecteurs op basis van de documentanalyse en het schoolbezoek.

De uitkomsten van het samenvattend beeld verschilden niet tussen scholen die zijn beoordeeld op het examenjaar vs. het voorexamenjaar ($\chi^2(1) < 2,35$, $p > 0,31$).

Tabel 4.12: Oordeel op de standaard OP6 Afsluiting

	%	n
Onvoldoende	32,3	41
Voldoende	67,7	86
Goed	0,0	0
Totaal	100,0	127

Van de bezochte scholen heeft 67,7% een voldoende gekregen voor de standaard OP6 Afsluiting en geen enkele school het oordeel goed. Het percentage scholen dat een onvoldoende heeft gekregen is 32,3%.

Tabel 4.13: Oordeel op de standaard OP6 Afsluiting per schoolsoort

	n Vmbo	n Havo	n Vwo
Onvoldoende	19	9	13
Voldoende	60	15	11
Totaal	79	24	24

Het aantal scholen met een oordeel onvoldoende was relatief lager voor vmbo scholen (19 uit 79) vergeleken met havo (9 uit 24) en vwo scholen (13 uit 24). Het aantal vmbo-basis, -kader, en -t afdelingen met een onvoldoende was te klein om afzonderlijk weer te geven ($n < 5$) daarom zijn deze afdelingen samengenomen in de groep vmbo scholen. Ook was het aantal havo en vwo scholen te klein om betrouwbare percentages te berekenen en verschillen tussen afdelingen te toetsen op significantie ($n < 30$).

Nu volgen de antwoorden van de inspecteurs op de 14 vragen uit het samenvattend beeld. De vragen zijn geclusterd per onderwerp: 1) De examencommissie, 2) Uitvoering PTA en examenreglement, 3) Kwaliteitsborging en 4) Schooleigen keuzes.

4.2.1

De examencommissie

Tabel 4.14: Voldoet de samenstelling van de examencommissie aan de wettelijke vereisten?

	%	n
Nee	4,7	6
Ja	95,3	121
Totaal	100,0	127

Op alle bezochte scholen was een examencommissie aanwezig. Bij 95,3% van deze scholen voldoet de samenstelling van de examencommissie aan de wettelijke vereisten. Dat wil zeggen: de commissie bestaat uit een oneven aantal leden en de leden zijn onafhankelijk (géén leden van het bestuur, de directeur, leden van de MR of ouders van leerlingen).

Tabel 4.15: Zijn de leden van de examencommissie deskundig op het gebied van wet- en regelgeving betreffende examinering in het VO en de kwaliteit van toetsing en examinering?

	%	n
Nee	20,5	26
Ja	79,5	101
Totaal	100,0	127

Bij 79,5% van de scholen vonden de inspecteurs de leden van de examencommissie deskundig op het gebied van wet- en regelgeving en de kwaliteit van de toetsing en examinering.

Tabel 4.16: Heeft de examencommissie voldoende zicht op de kwaliteit van toetsing en beoordeling?

	%	n
Nee	33,9	43
Ja	66,1	84
Totaal	100,0	127

Bij een iets lager percentage scholen (66,1%) heeft de examencommissie volgens de inspecteurs voldoende zicht op de kwaliteit van toetsing en beoordeling.

4.2.2

Uitvoering PTA en examenreglement

Tabel 4.17: Kent de school een examensecretaris die zijn/haar functie uitvoert conform de wet?

	%	n
Nee	3,1	4
Ja	96,9	123
Totaal	100,0	127

Op alle scholen was een examensecretaris aanwezig. Deze voerde in bijna alle gevallen zijn/haar functie uit conform de wet (Tabel 4.17). Op de vier scholen waar dit niet het geval was liepen de rollen van de examensecretaris en de examencommissie door elkaar of hield de examensecretaris zich alleen bezig met het centraal examen terwijl deze ook een belangrijke rol dient te vervullen m.b.t. de schoolexamens (uit de toelichtingen).

Tijdens het schoolbezoek hebben de inspecteurs samen met de examensecretaris de cijfer- en leerlingadministratie bekeken. Op basis hiervan hebben ze de volgende vragen beantwoord:

Tabel 4.18: Komen de afgelegde toetsen in de cijferadministratie overeen met die toetsen die geprogrammeerd staan per examencohort, niveau en vak in het PTA?

	%	n
Nee	13,4	17
Ja	86,6	110
Totaal	100,0	127

Tabel 4.19: Blijkt uit de cijfer- en leerlingenadministratie dat het examenreglement uitgevoerd wordt zoals beschreven?

	%	n
Nee	13,4	17
Ja	86,6	110
Totaal	100,0	127

Bij 86,6% van de scholen komen de toetsen zoals die geprogrammeerd staan in het PTA overeen met de toetsen in de cijferadministratie. Ook het examenreglement wordt volgens de cijfer- en leerlingenadministratie bij hetzelfde percentage scholen uitgevoerd zoals beschreven. Uit de toelichting bij deze vraag bleek dat er bij de 17 scholen waar de cijferadministratie *niet* overeenkwam met het PTA meestal sprake was van een achterstand met het invoeren van de cijfers. Een enkele keer waren toetsen nog niet afgenomen en verschoven naar een andere periode, bijvoorbeeld vanwege het uitvallen van een docent.

Tabel 4.20: Voldoet de school aan wettelijke verplichtingen rond het toekennen van faciliteiten zoals gespreid examen, tijdsverlenging etc. aan leerlingen met een handicap of ernstige ziekte?

	%	n
Nee	12,6	16
Ja	87,4	111
Totaal	100,0	127

Wat betreft het toekennen faciliteiten zoals gespreid examen en tijdsverlenging aan leerlingen met een handicap of ernstige ziekte, voldoet 87,4% de scholen aan de wettelijke verplichtingen. Dat extra faciliteiten in bijna alle gevallen daadwerkelijk worden toegekend werd bevestigd tijdens het gesprek met de leerlingen (zie 4.3.4).

Tabel 4.21: Neemt de school bij onregelmatigheden door toedoen van leerlingen (bv. spieken of plagiaat) of bij afwezigheid maatregel(en) conform het Uitvoeringsbesluit WVO 2020?

	%	n
Nee	43,3	55
Ja	56,7	72
Totaal	100,0	127

Slechts 56,7% van de scholen neemt bij onregelmatigheden door toedoen van leerlingen maatregelen conform het Uitvoeringsbesluit WVO 2020. Een groot deel van de bezochte scholen bleek soms andere maatregelen te nemen dan wettelijk is toegestaan. Deze onwettige strafmaatregelen staan vaak ook in het examenreglement beschreven (zie Tabel 4.9). Het gaat hier bijvoorbeeld om puntenaftrek bij te laat inleveren van schoolexamenwerk (zie ook resultaten gesprek leerlingen). Uit de toelichtingen blijkt dat scholen vaak worstelen met de huidige wetgeving. Maatregelen, zoals het toekennen van het cijfer 1, ervaren scholen in veel gevallen als te zwaar. Ook stelt de huidige wetgeving dat leerlingen altijd het recht hebben om het examens in te halen bij ziekte. Scholen geven aan maatregelen te willen nemen als ze vermoeden dat ouders leerlingen ziekmelden wanneer een examen niet goed is voorbereid door de leerling.

4.2.3 Kwaliteitsborging

Tabel 4.22: Bevat het PTA de verplichte onderdelen (eindtermen/(sub)domeinen)?

	%	n
Nee	29,1	37
Ja	70,9	90
Totaal	100,0	127

Op 70,9% van de scholen bevatten de bekeken PTA's de verplichte eindtermen of domeinen. Dit percentage is iets hoger dan berekend op basis van de documentanalyse (63%, zie tabel 4.6), omdat de school in enkele gevallen kon aantonen dat het ging om een administratieve omissie. In sectie 4.4 staat beschreven bij hoeveel scholen uit de steekproef een eindterm daadwerkelijk niet is getoetst.

Tabel 4.23: Legt de examencommissie jaarlijks verantwoording af over de kwaliteit van de toetsing en beoordeling middels een jaarverslag, waarin verbeteringen worden voorgesteld?

	%	n
Nee	42,5	54
Ja	57,5	73
Totaal	100,0	127

Bij iets meer dan de helft van de scholen legt de examencommissie jaarlijks verantwoording af over de kwaliteit van de toetsing en beoordeling middels een jaarverslag. De school is wettelijk verplicht om dit te doen, maar in veel gevallen vindt er nog geen systematische verantwoording plaats aan het bestuur.

Tabel 4.24: Is de school in staat om tekortkomingen in de afsluiting tijdig te signaleren?

	%	n
Nee	18,9	24
Ja	81,1	103
Totaal	100,0	127

De meeste scholen zijn volgens de inspecteurs in staat om tekortkomingen in de afsluiting tijdig te signaleren; bij 18,9% van de scholen is dit volgens hen nog niet het geval.

Tabel 4.25: Indien tekortkomingen in de afsluiting worden gesignaleerd, neemt de school maatregelen om deze te herstellen?

	%	n
Nee	12,8	14
Ja	87,2	95
Totaal	100,0	109

Van de scholen waar tekortkomingen in de afsluiting zijn gesignaleerd (n=109; 86%) neemt 87,2% maatregelen om deze te herstellen.

Tabel 4.26: Voldoet de school aan de meldingsplicht bij het toekennen van strafmaatregelen, het insturen van brieven n.a.v. onregelmatigheden, het melden van gespreid examen of toekennen van andere faciliteiten?

	%	n
Nee	53,5	68
Ja	46,5	59
Totaal	100,0	127

46,5% van de scholen voldoet aan de meldingsplicht bij het toekennen van strafmaatregelen, bij onregelmatigheden, het spreiden van het examen of het toekennen van andere faciliteiten. Indien er niet wordt gemeld gaat dit vooral om het ontbreken van meldingen van toegekende faciliteiten, maar in sommige gevallen ook om meldingen van onregelmatigheden en toegekende strafmaatregelen. Scholen weten vaak niet dat het melden van het toekennen van faciliteiten vóór het eerste schoolexamen waarvoor de faciliteit geldt, moet gebeuren (uit de toelichtingen).

Meer informatie over hoe het stelsel van kwaliteitszorg is ingericht en wie waarvoor verantwoordelijk is wordt duidelijk uit de individuele gesprekken (zie volgende hoofdstuk).

4.2.4 *Schooleigen keuzes*

Tabel 4.27: Heeft de school een visie op de afsluiting en heeft de visie geleid tot schooleigen keuzes in de inrichting van het PTA?

	%	n
Nee	21,3	27
Ja	48,0	61
Er is wel een visie, maar deze wordt beperkt uitgevoerd	30,7	39
Totaal	100,0	127

Zoals te zien in Tabel 4.27 heeft de meerderheid van de scholen volgens de inspecteurs een eigen visie op de afsluiting. Bij 30,7% van de scholen is er wel sprake van een visie, maar heeft de visie niet geleid tot schooleigen keuzes in het PTA. Bij 48% van de scholen heeft de visie volgens de inspecteurs wél geleid tot schooleigen keuzes in de inrichting van het PTA. Dit percentage is iets lager dan wat de schoolleiding en het bestuur zelf aangeeft (66%, zie 4.3.3). Zie 4.3.3. over hoe scholen invulling geven aan deze visie.

4.2.5 *Samenvattend beeld bij oordeel onvoldoende*

Om meer inzicht te krijgen in de tekortkomingen van de scholen met het oordeel onvoldoende, zijn de resultaten van het samenvattend beeld opnieuw berekend voor deze subgroep van scholen (n=41). De vragen zijn samengevat in één tabel en gesorteerd in aflopende volgorde op percentage 'nee' (voldoet niet).

Tabel 4.28: Voor scholen met het oordeel onvoldoende op OP6: percentage dat niet voldoet per vraag van het samenvattend beeld

	% nee
Heeft de examencommissie voldoende zicht op de kwaliteit van het schoolexamen?	70,7
Bevat het PTA alle verplichte domeinen?	65,9
Voldoet de school aan de meldingsplicht?	65,9
Legt de examencommissie jaarlijks verantwoording af over de kwaliteit van het schoolexamen?	63,4
Neemt de school bij onregelmatigheden maatregelen conform wet?	61,0
Is de school in staat om tekortkomingen tijdig te signaleren?	51,2
Is de examencommissie deskundig?	48,8
Heeft de visie geleid tot schooleigen keuzes in PTA?	43,9
Komt de cijferadministratie overeen met het PTA?	39,0
Wordt het examenreglement uitgevoerd zoals omschreven?	34,1
Indien tekortkomingen, worden er maatregelen genomen om deze te herstellen?	31,7
Verloopt het toekennen van extra faciliteiten volgens wet?	22,0
Voldoet de samenstelling van de examencommissie?	7,3
Is er een examensecretaris aanwezig met een functie conform de wet?	7,3

De vragen zijn in deze tabel ingekort; de volledige formulering van de vragen is terug te vinden in de voorgaande tabellen.

Bij de scholen met een onvoldoende is een variatie aan tekortkomingen geconstateerd. In de meerderheid van de gevallen vonden de inspecteurs dat de examencommissie geen zicht had op de kwaliteit van het schoolexamen (70,7%), bevatte het PTA niet alle verplichte domeinen (65,9%) en voldeed de school niet aan de meldingsplicht aan de inspectie (65,9%). Ook legde de examencommissie geen jaarlijkse verantwoording af over de kwaliteit van het schoolexamen (63,4%), neemt de school bij onregelmatigheden geen maatregelen conform de wet (61,0 %) en bleek de school niet in staat tekortkomingen tijdig te signaleren (51,2%).

4.3 Individuele gesprekken

De vragenlijsten voor de individuele gesprekken zijn gebruikt ter verdieping of duiding van de hoofdbevindingen. In dit technisch rapport zijn de resultaten uit de vragenlijsten opgenomen die gebruikt zijn in de rapportage ter onderbouwing van de hoofdbevindingen in de voorgaande paragrafen. De overige resultaten zijn opvraagbaar bij de Inspectie van het Onderwijs.

Op alle 127 scholen heeft een gesprek plaatsgevonden met de schoolleiding, de examencommissie, examensecretaris, een aantal vaksecties en een aantal leerlingen. Van de schoolbezoeken die plaatsvonden binnen één bestuur is er eenmaal met het bestuur gesproken. In bijna alle gevallen sloot het bestuur aan bij het gesprek met de schoolleiding. In dat geval hebben de inspecteurs alleen de vragenlijst van de schoolleiding ingevuld. In 14 gevallen is er apart met het bestuur gesproken en is de vragenlijst voor het bestuur gebruikt. Vanwege dit lage aantal zijn de antwoorden van deze 14 gesprekken niet representatief voor alle VO-besturen en hebben we deze uitkomsten niet opgenomen in de resultatensectie.

De tabellen bevatten antwoorden op meerkeuzevragen. Indien dezelfde vraag aan meerdere functiegroepen is gesteld is dit weergegeven in één tabel. De

antwoorden van de functiegroepen kwamen in grote lijnen overeen. Een enkele keer hebben de inspecteurs een vraag niet ingevuld. Hierdoor kan de n tussen vragen variëren. De toelichtingen bij de 'anders namelijk' optie zijn indien relevant beschreven in de tekst, net als de antwoorden op ja/nee vragen. De resultaten zijn geclusterd naar onderwerp: 1) De examencommissie en -secretaris, 2) Kwaliteitsborging en 3) Schooleigen keuzes. Tot slot worden de uitkomsten van het gesprek met de leerlingen beschreven.

4.3.1 *De examencommissie en -secretaris*

Vrijwel alle scholen hebben een examencommissie die voldoet aan de wettelijke eisen qua samenstelling (95,3%, samenvattend beeld Tabel 4.14). Uit de gesprekken met de examencommissies is gebleken dat 14,3% van de examencommissies niet goed op de hoogte is van haar wettelijke taken. Uit de toelichting bleek dat examencommissies in dit laatste geval niet wisten dat ze jaarlijks hun eigen werkzaamheden en het schoolexamen moeten evalueren (zie ook Tabel 4.23) en dat ze mede verantwoordelijk zijn voor het borgen van de kwaliteit van de schoolexamen toetsen.

Daarnaast zegt 61,2% van de examencommissies wel en 38,8% géén duidelijke taak- of opdrachtomschrijving te hebben gekregen van het bestuur of de schoolleiding (niet in een tabel). Bijna een kwart (23,8%) van de examencommissies noemt de opdracht/taakomschrijving van de commissie ook als een belangrijk verbeterpunt, terwijl 21,6% van de commissies zegt dat de taakomschrijving wel helder is (zie Tabel 4.29 en Tabel 4.30 voor wat goed gaat en wat beter kan wat betreft het functioneren van de examencommissie).

Tabel 4.29: Wat gaat goed in de uitvoering van jullie rol als examencommissie?

	% examencie
voldoende tijd om taken uit te voeren	43,2
voldoende mandaat om taken uit te voeren	43,2
voldoende afstemming met vakdocenten	43,2
voldoende mogelijkheden om zich te professionaliseren (d.m.v. trainingen of leernetwerk)	40,8
samenstelling van de commissie	40,0
een duidelijke opdracht/taakomschrijving	21,6
anders, namelijk...	52,0
Totaal n	125

Tabel 4.30: Wat kan er beter in de uitvoering van jullie rol als examencommissie?

	% examencie
een duidelijkere opdracht / taakomschrijving	23,8
meer tijd om taken uit te voeren	19,8
meer mogelijkheden voor professionalisering	18,3
betere afstemming met vakdocenten	16,7
meer mandaat	9,5
samenstelling van de commissie	7,9
geen verbetermogelijkheden	7,1
anders, namelijk...	60,3
Totaal n	126

Op alle bezochte scholen was er ook een examensecretaris aanwezig. Deze is volgens de inspecteurs in 89,5% van de gevallen goed op de hoogte van zijn of

haar wettelijke taken (niet in een tabel).

Op de grote meerderheid van de scholen (86,3%) maakt de examensecretaris deel uit van de examencommissie. In de gesprekken met de examensecretaris bleek dat de rolverdeling tussen examencommissie en de examensecretaris niet altijd duidelijk is (zie Tabel 4.31).

Tabel 4.31: Hoe verhoudt uw rol zich tot die van de examencommissie? Uit het antwoord blijkt dat...

	% examencie
er een duidelijke rolverdeling is	62,9
er géén duidelijke rolverdeling is	37,1
Totaal	124

Zowel de examencommissie als de examensecretaris zijn actief bezig hun deskundigheid op peil te houden. Dit gebeurt door het raadplegen van websites, het volgen van trainingen, maar ook door contact te houden met collega's binnen en buiten het bestuur (zie Tabel 4.32).

Tabel 4.32: Hoe zorgt u ervoor dat u deskundig blijft op het gebied van examenprocessen en regelgeving?

	% examencie	% examensecretaris
door informatie over examens en wetgeving op websites van bijv. de VO Raad of Examenblad.nl	77,6	92,8
door het volgen van trainingen over examinering	60,8	67,2
door kennis en ervaringen uit te wisselen met andere examencommissies binnen het bestuur	48,0	68,8
voldoende afstemming met vakdocenten	43,2	
door kennis en ervaringen uit te wisselen met examencommissies in de regio of binnen een leernetwerk	18,4	36,0
anders, namelijk...	30,4	38,4
Totaal n	125	125

Examencie = examencommissie. De resultaten zijn gesorteerd op het percentage van de examencommissie.

4.3.2 *Kwaliteitsborging*

In Tabel 4.33 is te zien dat het toezien op de kwaliteit van de PTA's en examenreglementen veelal belegd is bij de examencommissie, de examensecretaris en de vaksecties. De nadruk ligt hierbij op het controleren van de wettelijke vereisten (Tabel 4.34).

Tabel 4.33: Wie ziet toe op de kwaliteit van de PTA's en het examenreglement?

	% examencie	% schoolleiding	% vaksectie
de examencommissie	74,0	69,3	63,5
de examensecretaris	66,9	66,1	60,3
de vaksectie(s)	61,4	62,2	76,2
de schoolleiding	51,2	65,4	27,0
de MR	15,7	21,3	13,5
het bestuur	12,6	15,7	3,2
deze taak is niet duidelijk belegd	1,6	1,6	0,8
anders, namelijk...	18,9	26,8	18,3
Totaal n	127	127	126

Tabel 4.34: Waar wordt op gelet m.b.t. de kwaliteit van de PTA's?

	% examencie	% schoolleiding	% vaksectie
de PTA's voldoen aan de wettelijke vereisten	84,1	88,2	86,5
het aantal SE toetsen	56,3	54,3	62,7
de weging van de onderdelen	50,8	44,9	57,9
vormgeving, lay-out	46,8	39,4	45,2
het afsluitende karakter van het SE	46,0	48,8	41,3
de PTA's voldoen aan schooleigen aspecten van kwaliteit (toetsbeleid)	27,0	20,5	26,2
geen van allen	1,6	0,8	0,0
anders, namelijk...	27,8	28,3	30,2
Totaal n	126	127	126

SE = schoolexamen.

De vaksecties hebben een belangrijke rol in de kwaliteit van de schoolexamens. Meestal worden de examens ontwikkeld door meerdere docenten samen of door de vaksectie als geheel, maar er waren ook scholen waarbij docenten in hun eentje de schoolexamens maakten (Tabel 4.35). Soms werd daarbij vermeld dat de docent contact had met collega's van andere vakgroepen of met andere scholen voor afstemming. Docenten putten voor de samenstelling van het examens veelal uit methodetoetsen, oude centraal examens en oude schoolexamens (Tabel 4.36).

Tabel 4.35: Door wie worden de schoolexamens gemaakt (PTA-toetsen)?

	% vaksectie
meerdere docenten samen	65,9
door de sectie als geheel	27,8
één vakdocent	18,3
dit verschilt per sectie	17,5
anders, namelijk...	11,9
Totaal n	126

Tabel 4.36: Welke bronnen worden gebruikt voor de inhoud van de schoolexamens?

	% vaksectie
de lesmethode	93,7
oude centraal examens	87,3
oude schoolexamens	67,5
eigen invulling (zelf bedacht) door docenten	58,7
materiaal wat elders beschikbaar is (bv. via digitale itembanken)	36,5
materiaal van de beroepsverenigingen	24,6
anders, namelijk...	18,3
Totaal n	126

Niet alleen is de vaksectie verantwoordelijk voor de totstandkoming van het schoolexamen, ze houdt ook in de gaten of de kwaliteit voldoet (Tabel 4.37). In veel mindere mate zien de examencommissie en de schoolleiding hierop toe. Als er een kwaliteitscheck plaats vindt kijkt men bijvoorbeeld naar de dekking van de eindtermen en het niveau van de toets of de vorm, opbouw en lay-out (Tabel 4.38). In de gesprekken op de scholen gaven docenten regelmatig aan dat er ruimte voor verbetering ligt in de afstemming tussen secties onderling, zodat bijvoorbeeld vakoverstijgend toetsen mogelijk wordt (uit de toelichting).

Tabel 4.37: Wie ziet er toe op de kwaliteit van de schoolexamens (PTA-toetsen)?

	% examencie	% schoolleiding	% vaksectie
de vaksectie(s)	83,5	84,9	88,8
de examencommissie	37,0	34,1	20,8
de examensecretaris	20,5	26,2	16,0
de schoolleiding	18,9	16,7	14,4
team/afdeling	7,9	8,7	9,6
deze taak is niet duidelijk belegd	3,1	3,2	6,4
het bestuur	1,6	0,0	1,6
anders, namelijk...	17,3	23,0	20,8
Totaal n	127	126	125

Tabel 4.38: Waar wordt op gelet m.b.t. de kwaliteit van de schoolexamens (PTA-toetsen)? Of het schoolexamen...

	% examencie	% schoolleiding	% vaksectie
de eindtermen (domeinen) toetst zoals beschreven in het PTA	61,4	61,6	64,3
het juiste kennis- en vaardigheidsniveau hebben (bijv. in relatie tot verschil SE-CE)	53,5	44,0	58,7
de juiste vorm, opbouw en lay-out hebben	45,7	45,6	49,2
de juiste weging van de onderdelen hanteert	33,9	31,2	43,7
een afsluitend karakter hebben	29,1	28,0	27,0
het juiste taalniveau hanteert (passend bij de doelgroep)	26,0	25,6	41,3
voldoen aan schooleigen aspecten van kwaliteit	15,7	11,2	9,5
geen van allen	3,9	4,0	3,2
anders, namelijk...	35,4	32,8	32,5
Totaal n	127	125	126

SE/CE = schoolexamen/centraal examen

Evaluatie schoolexamen

De examencommissie is wettelijk verplicht om het examenproces jaarlijks te evalueren. Op 78,4% van de scholen gaf de examencommissie aan dat het schoolexamen systematisch wordt geëvalueerd. Dit percentage lag volgens de schoolleiding en vaksecties iets hoger (respectievelijk 85,7% en 84,8%; niet in een tabel weergegeven). De nadruk ligt hierbij op evaluatie van de behaalde resultaten, het verloop van de schoolexaminering en de inhoud van de schoolexamens (zoals niveau en weging) (Tabel 4.39).

Tabel 4.39: Vindt er een systematische evaluatie plaats van de schoolexamens? Zo ja, wat wordt er geëvalueerd?

	% examencie	% schoolleiding	% vaksectie
de behaalde resultaten, zoals cijfers voor het SE, CE en SE-CE verschil	85,0	88,0	91,6
het verloop van de schoolexaminering	69,0	59,3	44,9
het PTA	49,0	45,4	38,3
de inhoud van de schoolexamens (niveau, weging etc.)	47,0	49,1	62,6
het examenreglement	24,0	21,3	6,5
anders, namelijk...	15,0	11,1	14,0
Totaal n	100	108	107

Op basis van die evaluatie moet de examencommissie middels een jaarverslag adviezen uitbrengen aan de schoolleiding en het bestuur over wat beter kan en beter moet. Bij 42,5% van de examencommissies troffen de inspecteurs echter geen jaarverslag aan (zie samenvattend beeld Tabel 4.23).

4.3.3

Schooleigen keuzes

Schoolleiders en besturen geven regelmatig aan een visie op de afsluiting te hebben (n=102; 80,3%; niet in tabel). In de visie gaat het meestal niet om

inhoud of toetsvorm, maar om het aantal toetsen; schoolleiders en besturen noemden in dit geval vaak dat ze als doel hebben om het aantal toetsen voor het schoolexamen te beperken om het afsluitende karakter van het schoolexamen te bevorderen (Tabel 4.40). De antwoorden van de schoolleiders zijn in lijn met die van de examencommissie en vaksecties. Zo'n kwart van de scholen zegt wel een andere vorm te willen geven aan de toetsen. Vaak gaat dit om meer levensechte, op de praktijk gerichte toetsen. Bij de anders namelijk optie werden de gekozen antwoordopties veelal toegelicht, maar daarnaast werd bijvoorbeeld ook genoemd: een doorlopende leerlijn onder- en bovenbouw, meer structuur in het taalgebruik en vorm van de toetsen.

Tabel 4.40: Heeft de school een eigen visie op de afsluiting van het onderwijs (schoolexaminering)? Zo ja, wat is deze visie?

	% examencie	% schoolleiding	% vaksectie
het aantal SE toetsen (bijv. terugbrengen van SE-toetsen en meer formatief toetsen)	84,2	81,4	83,2
hoe de onderwijsvisie tot uitdrukking moet komen in het SE	30,5	34,3	21,1
de SE toetsen dienen ter voorbereiding op het CE	22,1	22,5	28,4
de vorm van de schoolexamens	22,1	24,5	28,4
maatwerk in de PTA's (bijv. voor verschillende groepen/type leerlingen)	15,8	9,8	12,6
de inhoud van de SE toetsen (schooleigen eindtermen)	12,6	10,8	16,8
te behalen cijfers bij het SE, CE of SE-CE verschil	7,4	9,8	13,7
anders, namelijk...	45,3	57,8	49,5
Totaal n	95	102	95

Bij 84 van de 102 scholen met een visie op de afsluiting (82,4%), heeft de visie volgens hen geleid tot schooleigen keuzes in de inrichting van het PTA (dat is 66% van de in totaal 127 scholen; niet in de tabel). Inspecteurs zijn in hun conclusies iets kritischer over de aanwezigheid van een visie en de doorwerking ervan in het PTA; volgens hen is dat bij 48% van de scholen het geval (zie samenvattend beeld Tabel 4.27).

De scholen die hun visie hebben doorgevoerd in het PTA zien deze ook terug in de onderwijspraktijk, in de vorm van een lagere toetsdruk of minder summatieve toetsen en meer formatieve evaluatiemomenten voorafgaand aan het schoolexamen (Tabel 4.41). Scholen die het schoolexamen zoveel mogelijk in het laatste jaar laten plaatsvinden gaven aan dat dit overzicht en helderheid creëert voor de leerlingen, docenten en de examencommissie en dat het de opstroom makkelijker maakt: een leerling die van havo naar vwo gaat hoeft geen toetsen uit leerjaar 4 van het vwo in te halen.

Tabel 4.41: Komt jullie visie op de examinering ook tot uiting in de onderwijspraktijk?

	% schoolleiding
Nee	17,6
Ja	82,4
Totaal	102

Als gevraagd wordt naar de knelpunten die scholen tegenkomen bij het realiseren van hun visie op de examinering gaat het niet zo zeer om gebrek aan tijd of gebrek aan personeel (Tabel 4.42). Sommige scholen zien huiver bij docenten die gewend zijn om veel summatief te toetsen, omdat zij frequente, kleine toetsen met een herhaling van examenstof zien als een middel om leerlingen 'aan het werk te houden' en de hoeveelheid leerstof te beperken. Ook zeggen schoolleiders weinig ruimte te ervaren vanuit de wet- en regelgeving en vanuit het centraal examen om vanuit hun visie vorm te geven aan het schoolexamen (uit de toelichting bij anders namelijk).

Tabel 4.42: Komen jullie knelpunten tegen bij het realiseren van jullie visie op de examinering? Zo ja, welke?

	% schoolleiding
personeel is nog onvoldoende geschoold of bekwaam	20,8
tijdsgebrek	14,9
geen knelpunten	13,9
personeelsgebrek	10,9
vanwege corona	8,9
andere zaken krijgen prioriteit	7,9
te veel tijd kwijt met voldoen aan wetgeving	3,0
anders, namelijk...	67,3
Totaal n	101

4.3.4

Gesprek leerlingen

Bij het gesprek met de leerlingen waren gemiddeld 6 leerlingen aanwezig (min. 3 en max. 8 leerlingen).

De vragenlijst voor het gesprek met de leerlingen bevatte veelal ja/nee vragen met soms een derde antwoordoptie. De uitkomsten van deze gesprekken zijn hieronder samengevat in één tabel.

Tabel 4.43: Gesprek met leerlingen: Percentage per gegeven antwoord (n=127)

	% ja	% nee	% weet niet/geen ervaring mee
1. Zijn de leerlingen bekend met het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA)?	87,4	12,6	
2. Hebben de leerlingen het PTA en examenreglement voor 1 oktober ontvangen?	78,0	7,1	15,0
3. Is het voor leerlingen duidelijk wat ze moeten leren voor de schoolexamens/PTA-toetsen?	93,7	6,3	
4. Is het voor leerlingen duidelijk wanneer er wat getoetst wordt en wordt dit tijdig bekend gemaakt?	92,1	7,9	
5. Begrijpen leerlingen de berekening van het cijfer voor het schoolexamen?	87,4	12,6	
6. Worden de toetsen afgenomen zoals beschreven staat in het PTA?	92,1	7,9	
7. Krijgen leerlingen met bijvoorbeeld dyslexie extra tijd en hulpmiddelen?	97,6	0,0	2,4
8. Hoe verloopt de toetsafname? Is het tijdens de afname meestal rustig?	94,5	5,5	
9. Wat gebeurt er als je bijvoorbeeld spiekt, spijbelt tijdens een toets, of een werkstuk te laat inlevert? ^a	48,0	29,1	22,8
10. Komt het voor dat leerlingen een cijfer hebben gekregen voor een toets die ze niet hebben gemaakt?	11,0		89,0
11. Kunnen leerlingen een gemiste toets (bv. vanwege ziekte) inhalen zonder dat ze een herkansing verliezen?	74,0	22,8	3,1
12. Zijn er duidelijke afspraken tussen school en leerlingen wat betreft het inhalen van gemiste schoolexamens?	91,3	8,7	
13. Hebben leerlingen zelf nog toetsen openstaan, bijvoorbeeld van vorig jaar?	20,5	79,5	
14. Is er de mogelijkheid om toetsen na te bespreken? Begrijpen leerlingen wat zij goed en fout hebben gedaan?	89,8	10,2	

Per vraag waren 2 of 3 antwoordopties mogelijk. ^a De antwoorden op vraag 9 waren: 'leerlingen beschrijven maatregelen conform wetgeving (kolom ja), niet conform wetgeving (kolom nee) of geen ervaring mee'.

De leerlingen waren over het algemeen positief over het verloop van het schoolexamen. Het is voor hen duidelijk wat ze wanneer moeten leren en het examen verloopt rustig. Het kwam bijna niet voor dat leerlingen een cijfer kregen voor een toets die ze niet hebben gemaakt (vraag 10). In lijn met de eerdere resultaten beschreven leerlingen soms strafmaatregelen die niet conform wetgeving zijn (vraag 9). Bijna een kwart van de leerlingen gaf aan dat het inhalen van een toets vanwege geoorloofd verzuim ten koste ging van een herkansing (item 11). Tenslotte gaven de leerlingen in 20,5% van de gesprekken aan dat ze nog toetsen hebben openstaan, bijvoorbeeld van vorig jaar (vraag 13). Uit de toelichtingen bleek dat er wel grote verschillen werden ervaren tussen docenten als het gaat om de toelichting op het PTA, de duidelijkheid over

de te leren stof en het nabespreken van toetsen; leerlingen noemden regelmatig één of enkele docenten waarbij het examenproces beduidend minder goed verloopt.

4.4 Analyse herstelopdrachten

De resultaten van de documentanalyse van het PTA en het samenvattend beeld roepen de vraag op hoe vaak bepaalde domeinen/eindtermen van het schoolexamen niet zijn getoetst en in hoeverre er sprake was van een administratieve omissie. Om hier meer zicht op te krijgen is een analyse uitgevoerd op de herstelopdrachten die de scholen uit dit onderzoek hebben gekregen. Het gaat hierbij om 486 herstelopdrachten die zijn gegeven aan 126 scholen. Slechts één school heeft geen enkele herstelopdracht gekregen.

De herstelopdrachten zijn gecodeerd als daaruit bleek dat a) een domein ontbrak in het PTA, maar de school kon aantonen dat dit domein wel was getoetst, b) een domein ontbrak in het PTA en het domein was niet getoetst of c) een domein wel was opgenomen in het PTA, maar niet was getoetst.

Belangrijk is om hierbij te vermelden dat de herstelopdrachten niet altijd betrekking hadden op de vier PTA's die door de analist voorafgaand aan het schoolbezoek zijn bekeken. Vaak heeft de inspecteur tijdens het schoolbezoek ook andere PTA's ingezien, bijvoorbeeld als de cijferadministratie hier aanleiding toe gaf.

Uit de analyse van de herstelopdrachten bleek het volgende:

- a. Bij 36 van de 127 scholen (28,3%) ontbrak een domein in het PTA, maar was het domein wel getoetst. In deze gevallen was er sprake van een administratieve omissie.
- b. Bij 13 van de 127 scholen (10,2%) ontbrak het domein in het PTA en was het domein ook niet getoetst. Dit kwam relatief vaak voor bij het vak lichamelijke opvoeding (Tabel 4.44).
- c. Bij 6 van de 127 scholen (4,7%) bleek uit de cijferadministratie dat een domein dat volgens het PTA wel getoetst had moeten zijn nog niet was getoetst, bijvoorbeeld doordat lessen waren uitgevallen vanwege een tekort aan docenten. .

Het kwam voor dat bij één school meerdere van de bovenstaande herstelopdrachten zijn gegeven. In totaal was bij 16 scholen (12,6%) sprake van situatie b of c. De herstelopdrachten van de overige scholen hadden geen betrekking op het ontbreken van eindtermen in het PTA of de cijferadministratie.

Ook in het onderzoek van 2019 is bekeken in hoeverre de ontbrekende domeinen in het PTA ook daadwerkelijk niet zijn getoetst (situatie b). De situatie blijkt significant verbeterd ten opzichte van toen: destijds bleek bij 22 van de 104 onderzochte scholen (21,2%) dat verplichte schoolexamenstof niet getoetst was, nu is dat bij 13 van de 127 het geval (10%, $\chi^2(1) = 4,49$, $p = 0.03$)

Tabel 4.44: Vakken waarbij een domein ontbrak in het PTA en het domein niet was getoetst (situatie b) - volgens een analyse van de herstelopdrachten

	n
Lichamelijke opvoeding	6
Nederlands	2
Maatschappijleer	2
Nask	2
Grieks/Latijn	1
Spaans	1
Geschiedenis	1
Aardrijkskunde	1
Economie	1
Natuurkunde	1
CKV	1
Totaal	19

NB. De 19 tekortkomingen zijn geconstateerd op 13 scholen.

5 Beantwoording onderzoeksvragen

De resultaten van het onderzoek tonen aan dat scholen op de goede weg zijn, maar dat er nog werk te doen is om de kwaliteit van de schoolexaminering op voldoende peil te brengen en een visierrijke invulling van het schoolexamen te verkrijgen. Hieronder volgt per onderzoeksvraag een korte samenvatting van de resultaten.

5.1 **Onderzoeksvraag 1: Verlopen de toetsing en afsluiting in het voortgezet onderwijs zorgvuldig, dat wil zeggen wordt aan de wettelijke vereisten voldaan?**

Deelvraag 1a: Is er een onafhankelijke en deskundige examencommissie ingesteld die voldoet aan de wettelijke vereisten en die de kwaliteit van de schoolexaminering borgt?

Op basis van de eerder beschreven resultaten kunnen we concluderen dat bijna alle scholen inmiddels een examencommissie hebben ingesteld die qua samenstelling voldoet aan de wettelijke eisen. Uit de gesprekken is gebleken dat de kwaliteitsborgende taak van de examencommissie nog beperkt is tot de PTA's en het examenreglement, maar minder vaak is gericht op de kwaliteit van de schoolexamens zelf (Tabel 4.33 en 4.37). Inspecteurs zien dat het in de praktijk moeilijk is voor veel examencommissies om hun wettelijke positie volwaardig in te nemen. Er is behoefte aan een duidelijke taakbeschrijving, een afbakening van rollen en voldoende tijd om taken uit te voeren.

Alle scholen hebben een examensecretaris, zoals de wet vereist. Vaak is deze ook lid van de examencommissie en is hij of zij daarbinnen degene die de (meeste) kennis heeft over de wet- en regelgeving rond examinering. De examensecretaris heeft hierdoor in de praktijk vaak een dubbelfunctie; hij of zij is belast met de uitvoering van de examens én met de kwaliteitsbewaking van het proces.

Deelvraag 1b en 1c: Is er een PTA en examenreglement dat voldoet aan de wettelijke vereisten? En verloopt de examinering daadwerkelijk volgens het PTA en examenreglement? Zo niet, wat is de verklaring daarvoor?

Uit de documentanalyse blijkt dat de PTA's aan de meeste wettelijke eisen voldoen, zoals het aangeven van de wijze van toetsing, het tijdvak, de mogelijkheid voor herkansing en de wijze waarop het cijfer tot stand komt. Echter, bij 37% van de onderzochte PTA's ontbreken verplichte schoolexamendomeinen. Dit is wel een verbetering ten opzichte van 2019. Destijds constateerden we dat in 64% van de PTA's verplichte domeinen ontbraken. In 2023 is dat significant minder vaak het geval.

Uit een analyse van de herstelopdrachten bleek het in veel gevallen te gaan om een administratieve omissie: de verplichte examenstof wordt in de praktijk getoetst maar is niet opgenomen in het PTA. In totaal waren er 16 scholen (13%) waar niet alle verplichte examenstof was getoetst. Het gaat daarbij om zowel scholen waarbij deze examenstof in het PTA ontbreekt als om scholen die achterstanden hadden in de uitvoering van het PTA, bijvoorbeeld doordat lessen waren uitgevallen vanwege ziekte of een tekort aan docenten.

Een wettelijke eis die slechts in 21% van de PTA's op de juiste manier wordt toegepast is dat per toets wordt aangegeven of het om verplichte schoolexamenstof gaat, verplichte stof voor het centraal examen of stof die de school zelf gekozen heeft. Dit is een nieuwe vereiste sinds de aanpassing van de wet in 2021.

Verder ontbreekt in 33% van de PTA's een adequate inhoudelijke beschrijving van de schoolexamentoetsen. In ons onderzoek in 2019 ontbrak die beschrijving in maar 10% van de gevallen. Hoewel scholen dus vaker zorgen voor complete dekking over de verplichte eindtermen in het PTA, verdient de kwalitatieve beschrijving van die eindtermen nog aandacht.

De examenreglementen voldoen op de meeste punten aan de wettelijke vereisten. Belangrijke zaken als de vermelding van de Commissie van Beroep en hoe te handelen bij onregelmatigheden, zoals te laat komen, spieken en plagiaat, staan meestal wel in het examenreglement. Een aantal wettelijke eisen zijn in minder dan twee derde van de gevallen vermeld, zoals de samenstelling en taken en bevoegdheden van de examencommissie. Opvallend zijn de maatregelen bij onregelmatigheden. De maatregelen die beschreven staan in het examenreglement voldoen in zo'n derde van de gevallen niet aan de wet (Tabel 4.9). Dit wordt bevestigd door de leerlingen, zij beschrijven bijvoorbeeld puntenaftrek bij te laat inleveren van examenwerk. Scholen zeggen vaak te worstelen met de huidige wetgeving rondom maatregelen. Maatregelen, zoals het toekennen van het cijfer 1, ervaren scholen in veel gevallen als te zwaar. Daarnaast stelt de huidige wetgeving dat leerlingen altijd het recht hebben om het examens in te halen bij ziekte. Scholen geven aan maatregelen te willen nemen als ze vermoeden dat ouders leerlingen ziekmelden wanneer een examen niet goed is voorbereid door de leerling.

Uit de cijferadministratie van de scholen bleek dat het PTA en examenreglement veelal worden uitgevoerd als omschreven (87%). Zoals hierboven beschreven was er soms sprake van een administratieve achterstand bij het invoeren van cijfers. Af en toe zagen de inspecteurs dat toetsen verschoven zijn naar een andere periode, bijvoorbeeld vanwege het wegvallen van een docent.

De leerlingen zijn overwegend positief over het verloop van het schoolexamen, maar noemen wel regelmatig één of enkele docenten waarbij het examenproces minder goed verloopt.

5.2 Onderzoeksvraag 2: Bewaken besturen en scholen een zorgvuldig verloop van de toetsing en afsluiting?

Deelvraag 2a: Maakt het verloop van de afsluiting onderdeel uit van het stelsel van kwaliteitszorg van besturen en scholen? Zo ja, hoe ziet dit stelsel eruit? Zo niet, wat is daar dan de reden voor?

De examencommissies moeten formeel gezien de kwaliteit van de schoolexaminering borgen. Het gaat daarbij zowel om het examenproces als om de kwaliteit van het PTA en de schoolexamens zelf. In de praktijk ziet de examencommissie met name toe op de kwaliteit van het PTA en het examenreglement, maar in veel mindere mate op de kwaliteit van de schoolexamens zelf. Deze verantwoordelijkheid ligt meestal bij de vaksecties. Er vindt dus geen check plaats of de schoolexamens inhoudelijk en qua niveau, vorm en indeling voldoen aan de gemaakte afspraken.

Deelvraag 2b: Waarborgt het stelsel van kwaliteitszorg van besturen en scholen een tijdige signalering, herstelacties en evaluatie van tekortkomingen in de afsluiting? Zo niet, wat is daar dan de reden voor?

De ruime meerderheid van de scholen zegt dat het schoolexamen systematisch wordt geëvalueerd (examencommissie 78%; schoolleiding 86%; vaksecties 85%). De nadruk ligt op evaluatie van de behaalde resultaten. Daarnaast wordt ook aandacht geschonken aan het verloop van de schoolexaminering. Van de vaksecties geeft twee derde aan ook de inhoud (zoals de weging en het niveau) te betrekken in hun evaluatie.

De examencommissie heeft een wettelijke rol in de evaluatie van het examenproces. De examencommissie moet zich jaarlijks, door middel van een jaarverslag, verantwoorden over haar werkzaamheden. Tevens moet de examencommissie op basis van die evaluatie adviezen uitbrengen aan de schoolleiding en het bestuur over wat beter kan en moet. Bij 43% van de examencommissies troffen de inspecteurs echter geen jaarverslag aan waarin verbeteringen worden voorgesteld.

5.3 Deelvraag 3: In welke mate en op welke wijze gebruiken scholen en besturen de ruimte voor eigen keuzes bij de inrichting van het PTA?

Scholen kunnen keuzes maken in de inrichting van het PTA (inhoud en toetsvormen) zodat dit aansluit bij de visie van de school op wat de school belangrijk vindt in de ontwikkeling van leerlingen. Uit ons onderzoek blijkt dat 80% van de scholen zegt een visie te hebben op examinering of deze visie aan het ontwikkelen is. Vaak is de visie gericht op het beperken van het aantal SE-toetsen om het afsluitende karakter van het schoolexamen te bevorderen. Bijvoorbeeld door op schoolniveau afspraken te maken over het maximale aantal examens per vak. Daarnaast noemt een deel van de scholen dat ze ervoor gekozen hebben om summatieve toetsen te vervangen door formatieve evaluatiemomenten, voorafgaand aan het schoolexamen. Zo'n kwart van de scholen zegt wel een andere vorm te willen geven aan de toetsen: meer levensecht, meer op de praktijk gericht, zodat leerlingen het nut van de toets ervaren.

Inspecteurs zien dat de uitwerking van de visie in de PTA's en in het onderwijs bij de helft van de scholen zijn beslag nog moet krijgen. Sommige scholen zeggen weinig ruimte te ervaren vanuit de wet- en regelgeving en het centraal examen om vorm te geven aan het schoolexamen. Ook zien scholen huiver bij docenten die gewend zijn om veel summatief te toetsen, omdat zij frequente, kleine toetsen met een herhaling van examenstof zien als een middel om leerlingen 'aan het werk te houden' en de hoeveelheid leerstof te beperken. Soms heeft scholing over formatief toetsen of handelen wel plaatsgevonden, maar vraagt een omslag in het denken en doen – minder summatief, meer formatief - nog tijd. Het maken van bewuste keuzes over toetsen met betrekking tot aantal, vorm én inhoud moet vrijwel altijd nog gebeuren.